

Çağdaş İşletme Biliminin Öncülüğünden Bilinmeyene: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac

Burcu Adiloğlu^{1*} , Göksel Yücel²

¹Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, Muhasebe Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

²Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, Muhasebe Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: B.A. 0000-0001-9680-1408; G.Y. 0000-0003-1940-8789

*“Mihaniki (düşünmeden, mekanik) olarak
muhasebe malumatı ve melekesi elde etmek
suretiyle bir işletme iktisadı tahsili yapmanın
mümkün olacağına inanmak büyük hata olur.”*

Alfred Isaac

ÖZ

1933 yılındaki İstanbul Üniversitesi Reformu akademisyen ihtiyacını, büyük ölçüde, aynı dönemde politik nedenlerle ülkelerin iterk eden Alman akademisyenlerle karşılamıştır. Yüksek vasıflı bu bilim adamları değişik bilim dallarında, üniversitelerine katkıda bulunmuşlar, onbeş yıl boyunca, belki de Dünya tarihinde karşılaşılamayacak bir ortamı yaratmışlardır.

Türkiye’de işletmecilik eğitimini başlatan da bu öğretim üyelerinden biri olan Ord. Prof. Dr Alfred Isaac’tır. Isaac ondört yıl boyunca akademik olarak üst düzeyde bir performans göstermiş ve günümüze büyük izler bırakmıştır. Bu izlerin en büyüğü onun bir çok araştırmacı tarafından Türkiye’de çağdaş işletmecilik eğitimini başlatan kişi olarak kabul edilmesidir.

Anahtar kelimeler: Alfred Isaac, İşletme İktisadı, 1933 İstanbul Üniversitesi Reformu

ABSTRACT

From the Pioneer of Modern Business Administration to the Unknown: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac

The Istanbul University reform of 1933 fulfilled the demand for academics - largely with German academics who had left their country for political reasons. These highly skilled academicians have contributed to their universities in various disciplines and have created an environment that is unique for fifteen years.

For fourteen years, Ord. Prof. Dr. Isaac achieved high levels of academic performance and left great marks that still exist today. He is considered an impressionist by many researchers who initiated the modern business education in Turkey.

Keywords: Alfred Isaac, business administration, 1933 Istanbul University Reform

Geliş tarihi/Received: 22.01.2019 Kabul tarihi/Accepted: 14.02.2019

Sorumlu yazar/Corresponding author: Burcu Adiloğlu / adiloglu@istanbul.edu.tr

Atıf/Citation: Adiloğlu, B. ve Yücel, G. (2019). Çağdaş İşletme Biliminin Öncülüğünden Bilinmeyene: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi - Journal of Accounting Institute*, 60, 47-57. <https://doi.org/10.26650/MED.2019515939>

1. Giriş

Bir ülkeden akademisyenlerin göç etme mecburiyeti hissetmeleri ile aynı anda başka bir ülkede yeniden yapılanmış bir üniversitenin akademisyen ihtiyacı duyması Dünya tarihinde pek kolay görülmeyecek bir tesadüftür. 1933 yılında yeniden oluşturulan İstanbul Üniversitesi, akademisyen ihtiyacını İkinci Dünya Savaşı öncesi Almanya’da ortaya çıkan baskıdan uzaklaşmak isteyen Alman öğretim üyeleri ile karşılamıştır. 1933 yılında itibaren önce İstanbul’a göç eden Almanlar’ın sayısı ilerleyen yıllarda ikiyüze kadar ulaşmıştır. Tıp, hukuk, iktisat, fen ve birçok diğer alanda mesleklerinin ileri gelenleri olan bu akademisyenler ortalama onbeş yıl kadar Türkiye’de kalmışlar, geldikleri kurumlara bugün dahi unutulmaz katkılarda bulunmuş, birçok bilim dalını yeniden yaratmış veya kurmuşlardır.

Ülkemizde çağdaş işletmecilik eğitimi denilince ilk akla gelen isim Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac’tır. 1937 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadı Kürsüsünü kurmakla görevlendirilen Isaac, mesleki hayatının ondört yılını burada geçirmiştir. Günümüzde kullandığımız ve ilk kez 1968 yılında İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinde kullanılan “işletme” eğitimi ifadesinin başlangıcı da onun dönemine dayanır. Almanca “Betriebswirtschaft” terimi, “işletme iktisadı” olarak kabul görmüş, yeni fakülte ile sadece “işletme” halini almıştır. Bu fakültenin kurucularının bir bölümü Isaac’ın asistanlarıdır. Bu incelemenin amacı onun bilimsel katkılarını gözden geçirmek ve bu değerli simayı anmaktır.²

2. İstanbul Üniversitesinin Kuruluşu

Ambleminde, İstanbul Üniversitesinin kuruluş tarihi olarak 1453 yılı yer almaktadır. Bu da, kuruma Dünya’nın en eski üniversitelerinden biri olmak özelliğini kazandırmaktadır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’un fethedilmesinden sonraki ilk Cuma günü olan 1 Haziran tarihinde Ayasofya’nın kenarında bulunan ve medreseye dönüştürülen keşiş odalarında eğitime başlanmasını emretmiş, bu da Üniversite’nin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Verilen dersler sadece ilahiyat alanıyla sınırlı kalmamış, matematik ve fen dersleri de yürütülmüştür. Eğitime daha sonra Zeyrek’te medreseye dönüştürülmüş binalarda, tamamlanmasını takiben Fatih Camii Külliyesinde devam edilmeye başlanmıştır.

Uzun yıllar, hatta yüzyıllar boyunca devam eden bu yükseköğrenime özellikle 19.yüzyılda yeniden şekil verme ihtiyacı doğmuş ve 1863 yılında Darülfünun kurulmuştur. Kurum 1870’te Darülfünunu Osmani, 1874’te Darülfünunu Sultani, 1900 yılında Darülfünunu Şahane ve nihayet 1913 yılında İstanbul Darülfünunu adını almıştır. Cumhuriyetin kuruluşunda Osmanlı İmparatorluğundan devralınmış olan İstanbul Darülfünunu’na 1923 yılında eskiden Harbiye Nezareti olarak kullanılan, bugün İstanbul’un Beyazıt semtinde yer alan ve kapısı ile ülkemizde üniversite sembolü niteliği taşıyan bina tahsis edilmiştir.

İstanbul Darülfünunu 1911 yılında yapılan düzenleme ile Şeriye, Hukukiye, Tıbbiye, Fünun ve Edebiye olarak beş şubeye ayrılmıştı. (Arslan, 1992, s.7) Darülfunun’un başında “emin” (bugünkü rektör), şubelerin başında “reis” (bugünkü dekan) bulunmaktaydı. Öğretim kadrosundaki en üst unvan “müderri” (bugünkü profesör), izleyen kademeler ise muallim ve müderri muavinliği idi. Şubeler 1912 yılında yayınlanan bir nizamname ile “fakülte” adını almıştır.

Cumhuriyet yönetimi devraldığı kurumların çağın ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi için de çalışmaya başlamış, 1 Nisan 1924 tarihli “İstanbul Darülfünunu’nun Şahsiyeti Hükmiyesi Hakkında Kanun”la kuruma bilimsel özerkliğin yanı sıra idari özerklik de verilmiştir. Bununla birlikte, İstanbul Darülfünunu’nun inkılap hareketlerine destek olmadığı, yapılan bilimsel çalışmaları yetersizliği gibi iddialar, bu kurumun bir reforma tabi tutulması görüşünü kuvvetlendirmiştir. (Taşdemirci, 1994, s.138)

1 “İzak” okunur.

2 Dekan’a, Frankfurt am Main’da nasıl ders verdiğimi, kürsüde ayakta durduğumu, serbest konuştuğumu, öğrencilere sürekli soru sorduğumu anlattım. Buradaki derslerin verilmiş tarzı Paris örneğine uygundu; profesör kürsüde oturur ve evde itinayla hazırlanmış olduğu ders metnini okurdu. Öğrenciler soru sormak, ya da öğrencilerin soru sorması caiz değildi. Profesörün okuduklarını öğrenciler yazarak not tutarlardı, bu notları ezberlemek ve sene sonu imtihanında bilmek zorundaydılar. Dolayısıyla benim vazifem, derslerimi yazılı olarak hazırlamak ve çevirmene her seferinde zamanında vermektir ki, çevirmen Türkçe metni hazırlayabilsin ve derste okusun. Dekan’a bu yöntemi bir türlü benimseyemediğimi söyledim. Çünkü bu durumda hiç ağzımı açmama gerek kalmayacaktı. Dolayısıyla öğrencilerle hiçbir kişisel bağ kuramayacaktım. Asıl önemlisi de okunan dersin, gerçekten doğru anlaşılıp kavrandığını kontrol edemeyecektim. Dekan dehşetle telaşlandı. Tekrar tekrar bunun adetten olmadığını, caiz olmadığını, üstelik gerçekleştirilmesinin de mümkün olmadığını söyledi., durdu.” Bu satırlar, Atatürk dönemindeki Üniversite reformu sonrası İstanbul Üniversitesine gelen ünlü Alman hukukçusu Ernst Hirsch’e aittir. (Hirsch, 1997, s.249)

1930'lu yıllara gelindiğinde, Darülfünun'un ıslahı konusu iyice gündeme gelmişti. 1932 yılında Atatürk tarafından davet edilen İsviçreli profesör Albert Malche (1876-1956) İstanbul Üniversitesi reformuna temel teşkil eden raporunu yazdı. Malche Cenevre Üniversitesi'nde pedagoji alanında uzmandı. Raporunda esas olarak, eleştirilerini programlar ve öğretim yöntemleri üzerine yoğunlaştırmıştı.

Telif veya tercüme eserlerin azlığından ciddi biçimde şikayet ediyordu. Malche raporunda Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat fakültelerinin kurulmasını, İlahiyat'ın ise Edebiyat içinde bir bölüm olmasını önermişti. Bu raporun uygulanması ise Maarif Vekili Reşit Galip Bey'in görevde bulunduğu zamana denk gelmektedir.

1933 yılında "İstanbul Darülfünunun İlgasına ve Yeni Esaslar Dahilinde Bir İstanbul Üniversitesi Teşkiline Dair Kanun" 31 Mayıs 1933 tarihinde yaşalaştı. Bu kanunun ilk iki maddesi günümüz için ilgi çekicidir:

"Madde 1. İstanbul Darülfünunu ve ona tabi bütün müesseseler kadro ve teşkilatları ile beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülğadır (kaldırılmıştır).

Madde.2. Maarif Vekilliği 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren "İstanbul Üniversitesi" adı ile yeni bir üniversite kurmaya memurdur."

Maarif vekaleti bu görev nedeniyle İstanbul Üniversitesinin teşkilat kanununu 1934 yılının Nisan ayının başına kadar Meclis'e göndermekle sorumlu idi. Bu sürede geçici kadrolardan yararlanılacak, ancak hem Darülfünun'un mevcut öğretim kadrosunun, hem de geçici dönemde görev yapanların yeni üniversitede görev almak gibi kazanılmış bir hakkı olmayacaktı. Bu dönemdeki en önemli iş, yeni üniversitenin öğretim kadrosunu oluşturmaktı. Mevcutlar sayıca ve nitelik olarak istenilen vasıflarda değildi.

3. Alman Akademisyenlerin Göçü

İstanbul Üniversitesi kuruluşunu takiben yeni kadrolarını iki kaynaktan sağlamıştır: Mülga Darülfünun'dan gelen ve vasıflı görülen öğretim üyeleri, diğeri ise Darülfünun dışından çoğunluğu yurtdışında eğitim veya doktora yapan genç ve yetenekli elemanlar. Ancak bunlar sayıca yeterli kalmıyordu. İstanbul Darülfünunda görev yapan 157 akademisyen İstanbul Üniversitesine alınmamıştı. Alınanların sayısı sadece 70 civarında idi. Bu seçimde, akademik yeterlilik esas alınmasına rağmen, eleştirilecek kararlar da vardı. Söz gelimi dönemin ünlü pedagoji uzmanı İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun uzaklaştırılması akademik yetersizlikle bağdaşmıyordu. (Taşdemirci, 1994, s.148)

Dönemin Almanya'sında ise Hitler rejimin yarattığı ortamda ırk veya ideolojik görüş farklılıkları nedeniyle çok sayıda Alman bilim adamı ve sanatçı ülkeyi terk etme girişimdeydiler. İsviçre'nin Zürih şehrinde kurulan "Yurtdışındaki Alman Bilim Adamlarına Yardım Cemiyeti" (Notgemeinschaftdeutscher Wissenschaftler im Ausland) akademisyenlere Almanya dışında çalışabilecekleri ortamı hazırlamaya çalışıyordu. Derneğin başında Tıp Profesörü PhillipSchwartz (1894-1977) vardı. Malche, Schwarz ile görüşmüş, daha sonra da Maarif Vekili Reşit Galip'e ender rastlanacak bir ortamda bulunduğu, Alman bilim adamlarının İstanbul Üniversitesinin gelişmesi için davet edilebileceğini, böyle bir vak'aya tesadüf edilmesinin büyük bir şans olduğunu belirtmiştir. Schwartz'ında Ankara'ya gelerek yaptığı görüşmelerin olumlu sonuçlara vermesinin akabinde, 1933 yılının Ekim ayından itibaren Alman profesörler Türkiye'ye gelmeye başlamışlardır. Gelen akademisyenler, bu gelişme geçici görmemişler. Uzun yıllar kalacaklarını düşünmekteydiler. Nitekim çoğu ailesi ile birlikte, hatta bazıları asistanları ile gelmişlerdi. Bu nedenle bu gelişme bir göç olarak değerlendirmek daha doğrudur. Hatta İktisat Fakültesine gelen önemli profesörlerden Fritz Neumark, anılarını topladığı kitapta bunu "sığınma" (Zuflucht) olarak tanımlamaktadır. (Neumark, 1980; Çelik, 2007, s.35) Yaptıkları anlaşmalar, ders vermenin yanında, belirli sayıda kitap yazmak, iki yıl içinde Türkçe öğrenerek derslerini Türkçe sürdürmek gibi hükümler içermekteydi. Ancak, Alman profesörler Türk meslektaşlarından hayli iyi maaş almaktaydılar. Hatta uzun yıllar Türkiye'de kaldıktan sonra Türk vatandaşlığına geçen, 1956 tarihli Türk Ticaret Kanunu'nun mimarı ünlü hukuk profesörü Ernst Hirsch, vatandaşlık değiştirdikten sonra maaşının hatırı sayılır derecede azaldığını anlatır.(Hirsch, 1997, s.131)

Alman profesörlerin sayısı 1933'te 42'ye, 1934 sonlarında ise 60'a çıkmıştı. (Widman, 1973, s.56). Gelen akademisyenler tıp, fen, hukuk ve iktisat alanında idiler. Ancak bunların da alt dalları düşünülünce hemen her alana isabet eden akademisyen mevcuttu. Gelen öğretim üyeleri çoğunlukla alanlarında Almanya'da çok önemli isime sahip kişilerdi.

Bu dönemde İstanbul Üniversitesindeki önemli bir gelişme, dört fakültenin yanında 1936 yılında İktisat Fakültesi'nin de kurulmasıdır. Bu fakültenin teşkil edilmesi Fritz Neumark'a verilmişti. Neumark'ın iktisat alanında faaliyet gösteren bir fakülteye olan görüşü, İstanbul Üniversitesi tarafından uygun görülmüş ve ilk dekanlığına Ömer Celal Sarç'ın getirildiği okul 1937 yılının 5 Şubat'ında eğitime başlamıştır.

4. Alfred Isaac – Türkiye'ye Gelişinin Öncesinde

1888 yılının 12 Temmuz'unda Yahudi bir ailenin bir çocuğu olarak Köln'de doğmuştu. İlk ve orta öğretimini aynı şehirde yaptı. Daha sonra bir tekstil fabrikasında iki yıl stajyer olarak bulundu. Yüksek öğretime ise yine Köln şehrinde başladı. (Tuna, 1985, s.9)

Isaac'ın üniversite yıllarında Almanya Eugen Schmalenbach (1873-1955) ve Fritz Schmidt (1882-1950) gibi ünlü muhasebe profesörlerine sahipti. Schmalenbach hesap planı ve dinamik bilanço teorisi (1919) ile Schmidt ise organik bilanço kuramı (1921) ile tanınmışlardı. Isaac her ikisinin de öğrencisi oldu. Daha sonra Alfred Isaac, asistanı olarak çalıştığı Schmidt'in yanında 1923 yılında Frankfurt Üniversitesinde (Frankfurt Universität am Main) doçentliğe yükseldi. Akabinde, hayatında çok önemli yer işgal edecek olan Nürnberg Ticari ve Sosyal Bilimler Yüksekokuluna (Hochschule für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften Nürnberg) profesör olarak atandı. Günümüze bu okul Friedrich Alexander Universität (FAU) Erlangen- Nürnberg bünyesindeki Hukuk ve İktisadi Bilimler Fakültesine (Rechts und Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät) dönüşmüştür.

Isaac 1926 yılında Nürnberg'te profesörlüğe yükseltildiğinde Almanya'da işletme iktisadı (Betriebswirtschaftlehre) alanında bu unvana ulaşan ikinci Yahudi profesör oldu.³ Isaac'ın profesörlük raporuna, onu yetiştiren Schmidt'in yazdığı şu ifade çarpıcıdır: "Doğuştan bilim adamı (geborene Wissenschaftler)" (Mantel, 2009, s.364) Isaac'ın bu kadroya atanmasında referans yazarlardan biri de Eugen Schmalenbach'tır. 1928 yılında profesörlük unvanının başına ordinaryüslük de eklendi.

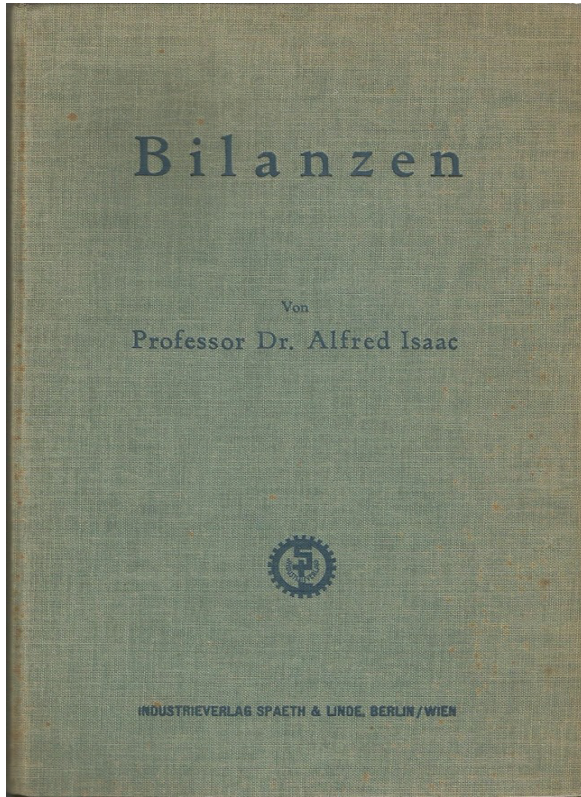
Yayınları ile ön plana çıkan Isaac'ın o dönemdeki tanınmış bir kitabı da "Bilanzen (Bilançolar)" idi. 1930 yılında yayınlanmış olan bu 200 sayfalık eser, kapsadığı bilgiler açısından bugün için bizlere çok temel konular olarak gelse de, dönemi için hayranlık uyandıracak ayrıntıdadır. Sadece "Bilanz (bilanço)" kelimesinin etimolojik incelemesi dahi bir tam sayfayı almaktadır. Kitapta bilanço ve kar/zararın hem teknik, hem de hukuki yapısı incelenmiştir. Çok geniş Almanca kaynakça, ağırlıklı olarak 1920'li yılların eserlerinden oluşmaktadır. Önemli olan, o dönemin bu kadar kapsamlı bir kaynakçaya imkan veren yayın zenginliğidir.

Isaac 1921-1937 döneminde işletme istatistiği, maliyet masrafları, bilanço, işletme iktisadı biliminin gelişmesi, sanayi işletmeciliği, muhasebe ve revizyona ait sekiz eser ve muhtelif dergilerde 30 civarında etüt yayınlamıştır. (Tuna, 1985, s.10). Isaac'ın ders ve seminerleri Nürnberg'den başka diğer şehirlerdeki işletme yöneticilerinin büyük alakasını toplamış, böylelikle iş hayatı-üniversite ilişkilerinde, ulusal veya uluslararası toplantılarda gösterdiği başarılar ilgi çekmiştir.

Isaac'ın 1927-1933 arasında Nürnberg'de süren bu başarılı dönemi 1933 yılının sonlarında nihayete erdi. Dönemin Almanya'sının politik yapısı sonucunda önce üniversitedeki görevinden zorunlu izne çıkarıldı. Buna şiddetle direnenlerin başında Rektör von Ebert geliyordu. Isaac'ın milli değerlere öncelik veren, Yahudiliğini öne taşımayan bir bilim adamı olduğunu çokça savunmasına rağmen von Ebert başarılı olamadı. (Mantel, 2009, s.365) Isaac 1 Haziran 1934 yılında emekli edildi. Henüz 46 yaşındaydı ve emeklilik gerekçesi Nazi Almanya'sının dönemin devlet memurluklarının yeniden düzenlenmesine yönelik 1933 tarihli kanunun (*Gesetz zur Wiederherstellungdes Berufsbeamtentums*) 6.maddesi idi. Bu madde ırk veya siyasi gerekçelerle memurların görevine son verilebiliyordu. Kanunun 3.maddesine göre "Aryan (ari ırktan) olmayanlar" memur olarak çalışamazdı. (Möckelmann, 2013, s.47) Dramatik bir durumdu, zira Isaac Birinci Dünya Savaşında Alman Ordusunda "*Frontsoldat (cephe askeri)*" olarak görev yapmıştı. 1933'ten itibaren zorunlu izne çıkarılmasına direnen Isaac'ın tek başarısı, bu iznin ücretli olmasını sağlamak idi.

3 İlk 1919 yılında Köln Üniversitesinde profesör olan Julius Hirsh'tir (1882-1961). Hirsch 1933'ten sonra önce Hollanda, daha sonra Danimarka'ya göç etmiştir.

Isaac bu sırada, uzun yıllardır editörlüğünü yaptığı “Zeitschrift für Betriebswirtschaft” (İşletme İktisadı Dergisi) isimli dergideki görevinden de uzaklaştırıldı. (Ege, Hagelmann, 2012,s.966)

Alfred Isaac 'ın 1930 tarihli Bilanzen kitabının dış kapağı

Isaac im Ruhestand

Der Reichshatthalter in Bayern hat auf Vorschlag der bayerischen Staatsregierung vom 1. Juni 1934 die im einstweiligen Ruhestand befindlichen Professoren Dr. Hans Pröbster und Dr. Alfred Isaac, zuletzt an der Himbensburg-Hochschule (Hochschule für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften) in Nürnberg, auf Grund des § 6 des Gesetzes zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums in den dauernden Ruhestand versetzt.

Isaac 'ın 1933 yılındaki kanunun 6.maddesi uyarınca 1 Haziran 1934 tarihinde emekli edilmesine ilişkin bir Nürnberg gazetesi haberi

Isaac izleyen iki yıl boyunca Alman üniversitelerinde iş bulamadı. Vatansever bir insan olarak ülkesi dışında çalışma isteğinde değildi. Önce eşinin ailesinin bulunduğu Stuttgart'a taşındı. Bu dönemde Schmalenbach, Isaac'a Estonya'nın Dorpat şehrindeki Dorpat Üniversitesinde profesörlük kadrosu buldu. Ancak Isaac bunu kabul etmedi. Yahudi olmasının Almanya'da yarattığı sorunların benzerleri ile karşılaşmaktan endişe ediyordu. Durum yeterince çelişkili idi. Almanya'daki görevinden yeterli “Alman” kabul edilmemesi nedeniyle uzaklaştırılıyor, Dorpat'ta ise bir “Alman” olmasından ötürü tercih ediliyordu.

Schmalenbach'ın sağladığı ikinci davet bambaşka bir yerden geliyordu: Genç Türkiye Cumhuriyeti... Bir süre sonra, o dönemde yurtdışına göç eden birçok akademisyen gibi Isaac da Almanya'yı terk etme kararı verdi. Çalışma olanağı kalmamıştı. Kendisinden kısa bir süre önce göç eden birçok Alman meslektaşı gibi Türkiye'ye gidecekti. 1937 yılında İstanbul Üniversitesinden İktisat Fakültesinin İşletme İktisadı Kürsüsünü geliştirmesi için aldığı beş yıl süreli çalışma teklifini kabul etti. Başına geçeceği yer Türkiye'deki ilk ve tek işletme iktisadı kürsüsü idi. Türkiye'ye göç için Alman makamlarına yaptığı resmi başvurunun sonucu emekli maaşının da kesilmesi oldu.

1937 yılında Alfred Isaac eşi Getrud, Şark Ekspresi'ne binerek Nürnberg'ten İstanbul'a doğru yola çıktılar. Eşyaları ise Hamburg'tan gemiyle gelecekti.

5. İstanbul Yılları

Isaac, 1937 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadı Kürsüsünün başına getirildi. Bu atama Türkiye’de çağdaş işletmecilik eğitimin başlangıç olarak görülecektir. (Mantel, 2009, s.364)

Horst Widman 1936-1945 döneminde İktisat Fakültesi kürsülerindeki yapıyı aşağıdaki gibi özetlemektedir. (Widman, 1973,s.194, Çelik, 2007, s.47)

Kürsüler	Alman Öğretim Üyesi	Türk Öğretim Üyesi
Genel İktisat ve İktisat Teorisi		Fazıl Pelin Hazım Atıf Kuyucak
Genel İktisat ve Finans Teorisi	Wilhelm Röpke Joseph Dobretsberger Fritz Neumark	
Genel İktisat ve İktisadi Doktrinler Tarihi		Şükrü Baban
İstatistik ve İstatistik Uygulamaları		Ömer Celal Sarç
Finans Bilimi ve Finans Teorileri	Fritz Neumark	
İşletme İktisadı	Alfred Isaac	
Sosyoloji ve Sosyal Politika	Gerhard Kessler	
İktisat Tarihi ve İktisadi Coğrafyası	Alexander Rüstow	

Alfred Isaac, akademik kariyere girmeden önce, öğrenciliğinden başlayarak hayli uzun sayılacak bir süre Almanya’da tekstil, metalürji, bankacılık kuruluşlarında, işletme denetimi ve müşavirlik firmalarında çalışmış, daha sonra da Nürnberg’e akademik olarak üst düzeye çıkmış bir kişiydi. Bu donanımlı yapısı onun İşletme İktisadı Kürsüsünü geliştirmesine çok katkıda bulundu.

Isaac, 1937-1951 yılları arasında bulunduğu okulunda İşletme İktisadı (3 Cilt), Hukukçular İçin İşletme İktisadına Giriş, Muhasebe Nazariyesi, Muhasebe Tatbikatı, Ticari Hesap ve Mali Cebir, İşletmelerde Revizyon ve Kontrol, Sigorta İşletmeciliği gibi başlıklar taşıyan 12 adet kitap yayınlamış, bunların bir bölümü defalarca yeniden basılmıştır. (Tuna, 1985, s.11; Mantel, 2009, s.371). Bu çok önemli bir sayıdır.

Kitapları arasında yer alan 1944 basımı “İşletmelerde Revizyon ve Kontrol” Türkiye’de muhasebede denetim alanında yayınlanan ilk eserdir. Isaac’ın bu kitabın başlangıcında “... ortalığı allak bullak eden harp faciasının doğurduğu güçlüklerle rağmen...” diyerek eseri başarı ile basan Üniversite Kitabevine teşekkürü ve önsözünü noktalarken “... ileride de gelişmesi dileğiyle Türk Ekonomisi’ne ithaf ediyoruz.” ifadeleri ilgi çekicidir.

3 ciltlik İşletme İktisadı, Muhasebe Tatbikatı, Ticari hesap ve Mali Cebir kitapları yıllarca alanlarında temel eserler olmuşlardır. Isaac’ı takiben muhasebe öğretimi kitapları yazmaya başlayan Türk akademisyen ise Aziz Tahsin Balkanlı olmuştur. (Güvemli, 2017, s.50) 1945 yılında Isaac ve Balkanlı ortak yazarlı “Muhasebe Tatbikatı” isimli eserlerini yayınlamışlardır.

Isaac, ilk yıllarda derslerini Almanca olarak vermiş, bu dönemde onun asistanlığını aynı zamanda Sosyal Siyaset Kürsüsü asistanı olan Orhan Tuna yapmıştır. İlerleyen dönemde değişik asistanlar yanında görev yapmışlar, ancak onun asıl asistanı, ilerleyen yıllarda İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinin kurucularından olacak Prof. Dr. Feridun Özgür olmuştur. Diğer asistanlar arasında İsmet Alkan, Nevzat Güneş de vardır. (Oluç, 1975, s.3) Orhan Tuna bunu şöyle ifade etmektedir: “Profesöre verilen asistanlar arasında Feridun Özgür doktora tezini ve imtihanlarını hocanın yakın nezareti altında hazırlamıştır. Aslında Özgür, ilmi bakımdan olduğu gibi, tedrisat bakımından da Isaac’ın bir yetiştirmesi olarak gösterilebilir.” (Tuna, 1985, s.11) Prof. Dr. Feridun Özgür, 1968 yılında İşletme Fakültesinin kuruluşunda Finansal Muhasebe Kürsüsü’nün başına geçmiştir.⁴

4 Özgür, 1982 yılında emekli olana kadar beraber çalıştığı asistanlar arasında, ilerleyen yıllarda profesörlüğe yükselen Mustafa A.Aysan, Çetin Şanlı, Cengiz Erdamar, Ahmet Yüksel ve Göksel Yücel vardır.

Isaac sadece eğitim ile ilgilenmemiş, devlet kuruluşlarında, özel sektörde, mahkemelerde organizatör, bilirkişi, eksper olarak da katkı sağlamıştır. Başbakanlığa bağlı Murakabe Teşkilatının kontrol tekniğine ilişkin esasların tesbiti, İktisadi Devlet teşekkülleri için mali tablo formları, Tekel İdaresinin baştan aşağı reorganizasyonu gibi konular bu katkılara örneklerdir. Keza, hükümetin hazırladığı kanun ve tasarılarla yönelik görüşleri ile de ön plana çıkmıştır. Özellikle fikir işçileri için İş Kanunu Projesi üzerinde çalışmıştır.

1943-1948 yılları arasında 43 sayı çıkan, Türkiye'nin ilk işletme dergisi olan "İşletme-İşletme Ekonomisi ve Organizasyon Mecmuası"na atıf alan oniki yazı ile katkıda bulunmuştur. (Üsdiken, Erçek, 2009, s.89)

Alfred Isaac ve yine bir diğer Alman profesör Gerhard Kessler, beraberce paylaştıkları mülteci kaderleri dolayısıyla birbirlerini karşılıklı ve samimi olarak tanıma fırsatı bulmuşlardır. Kessler, Göttingen'li iktisatçı Hasenack'a yazmış olduğu bir mektubunda Isaac hakkında şunları yazmıştır: "*İstanbul'a geldiği zaman, kendi alanında çok az Türkçe eser vardı. Bundan dolayı Isaac kendini hayret verici bir hevesle yazmağa vermiştir. Bu nedenle, pratik iktisatçılarınca da tanındı ve çok saygınlık kazandı. Çalışma Bakanlığı, özellikle sosyal sigorta ve ücretliler sorununun ayrıntılarında onun danışmanlığından faydalanmıştır. Ama baş meşgalesi dersler olmuştur. Konferans konularını yavaş yavaş geliştirmiş ve üç asistanını bu işler için daima görevlendirmişti. Öğrencileri ve asistanları ona sevgi ve saygı ile bağlydılar. O, olağanüstü bir hoca, meslektaşlarına, enstitü ve fakülteye karşı yardımsever bir kişidir. Alman ve Türk meslektaşları çevresinde Isaac ve eşi haklı olarak sevilen ve sayılan şahsiyetler olmuşlardır*" (Widman, 1973, s.110)

İstanbul yıllarında Isaac'ın en önemli akademik desteği ise 1940 yılında göreve başlayan Prof. Dr. Ahmet Ali Özekan idi. Özekan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine doçent olarak tayin edilmiş, daha sonra Isaac'ın yanında görevlendirilmişti. Isaac'dan sonra İşletme İktisadi Kürsünde profesör olan Özekan maalesef genç bir yaşta vefat etmiştir. 1953'te vefat ettiğinde henüz 48 yaşındadır.

Isaac ve Özekan ile yakından çalışan bir diğer asistan, İşletme Fakültesinin diğer bir kurucusu Prof. Dr. Kemal Tosun idi. Kendisi anılarında şunları anlatmaktadır: "*Feridun Bey (Özgür) esas olarak Isaac ile, ben ise Özekan'le çalışırdım. Ancak bir gün Isaac'a yardımcı olurken Feridun Bey'le beni bir gülme tutmuştu. Isaac'ın yanında kendimizi tutmaya çalıştıkça gülmemiz artıyordu. Isaac'ın reaksiyonun şiddetli olması korkumuzu hatırlıyorum. Bize 'siz biraz hava alınız, sonra devam ederiz' diyerek, bu çocukça davranışımız karşısında hoşgörü ve nezaketini göstermişti.*" (Tosun,1985, s.34) Tosun devam ederek "*Bir dönem Theory of Overhead Cost kitabını uzunca bir süre incelemem gerekmişti. Isaac, kitabı her görüşünde 'bu nedig' diye sorardı. Türkçe öğrenmişti ama 'r' harfini 'ğ' olarak telaffuz ederdi. Bu durum uzunca süre Feridun Bey ile aramızda şakalaşma konusu olmuş, birbirimize her vesile ile sorar olmuştuk. 'Bu nedig?'*" (Tosun, 1985,s.33.)⁵

Isaac'ın derslerini sadece öğrencileri değil, Yüksek Ticaret Mektebi ve Mülkiye mezunları, Hesap Uzmanları ve banka müfettişleri de takip etmişlerdir. Hoca Türkçe'yi de öğrenmiş, bir kısım derslerini Türkçe olarak dahi vermişti. (Tuna, 1985, s.11)

1950'lere gelindiğinde, çoğu vatanından ayrı onbeş yıl geçiren Alman Akademisyenlerin bir bölümü anavatanlarına dönmeye başlamışlardır. Bu kez onlara ihtiyacı olan İkinci Dünya Savaşının yaralarını sarmaya çalışma Almanya'dır. Tarihin, en ilgi çekici olaylarından biridir bu geri çağırısı.

Bu çerçevede Isaac da ÜniversitätGöttingen'den aldığı davete olumlu cevap vermiş ve ayrılma talebini Fakülte Dekanlığı aracılığıyla İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne iletmiştir. Rektörlüğün bu konudaki cevabı ise şöyledir.

"*İşletme İktisadi Ord. Profesörü Alfred Isaac'ın 1/7/1951 tarihinde bitecek olan sözleşmesinin iki ay önce sona ermesi hakkında İktisat Fakültesi Profesör Kurulunca verilen karar, Senatonun 19/4/1951 tarihli toplantısında görüşülerek kabul edilmiştir. Uzun zamandan beri, Fakültenizde verimli biçimde çalışmış olan Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac'ın faaliyetlerinden ötürü Üniversite namına kendisine teşekkür edilmesine Senatoca karar verilmiş olduğundan, keyfiyetin Sayın Profesöre duyurulmasına tavassutunuzu saygılarımla rica ederim.*"

5 Prof. Dr. Kemal Tosun, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinin kuruluşunda İşletme Yönetimi ve Organizasyonu Kürsüsünün başına geçmiştir. Çalıştığı asistanlar arasında ön planda akla gelenler Tamer Koçel, Erol Eren, Hayri Ülgen, Yıldırım Öner'dir.

1934 yılında zorunlu olarak 46 yaşında emekli edilen Alfred Isaac ülkesine Üniversitenin resmi teşekkürü ile uğurlanmıştır. Göttingen’de bir yıl kalan Isaac, daha sonra yuvası olarak gördüğü Nürnberg’deki üniversitesine dönmüş, 1955 yılında buradan bu kez kendi isteği ile emekli olmuştur.

Günümüzde FAU Erlangen-Nürnberg adını taşıyan üniversitenin övünç kaynağı isimlerinden biri olarak hatırlanmakta, onur listesinde aşağıdaki biçimde yer almaktadır.

*Alfred Isaac (1888-1956), Dipl.-Kfm. Professor Dr. rer. pol.,
1927 – 1933 und 1952 - 1955
Ordinarius für Betriebswirtschaftslehre und Bankbetriebslehre an der Hochschule für Wirtschafts und
Sozialwissenschaften Nürnberg*

Aradaki dönem İstanbul Üniversitesi yıllarıdır.

6. Özel Hayatı

Şevket Evliyagil, Alfred Isaac’ı, kısa boylu, sarı saçlı, zayıf yapıda, yavaş davranışlı, çok iyi huylu, mahcup görünüşlü, sade bir insan olarak tarif etmektedir. Keza Evliyagil onun için sessiz ve alçakgönüllü, Neumark, Schwartz, Kessler gibi renkli, hareketli, gösterişli bir kişiliği olmayan bir insan olarak tanımlar. (Evliyagil, 1985, s.56). Bununla birlikte alanında olağanüstü bilimsel yaratıcılığa sahip gerçek bir otorite olarak da ekleme yapar. Gerçekten işletmecilikte açtığı çığırda hem Türk, hem de Alman otoriteler kendisini Türkiye’de çağdaş işletmecilik biliminin başlangıcı olarak görürler.⁶

Ömrünün ondört yılını (1937-1951) İstanbul’da geçiren Isaac, geldiğinde kendisinden önceki birçok Alman akademisyen gibi Kadıköy’ün Moda semtinde bir eve yerleşti. Eşi Getrud, Stuttgart’lı bir ailenin kızı idi. Almanya’da ilkokul öğretmenliği yapmıştı. İyi piyano çalan Getrud’a flüt çalarak eşi de katılır, küçük bir müzik şöleni oluşurdu. Isaac’ın o yıllardaki asistanı Prof. Dr. Feridun Özgür, bunu “*Isaac, Cuma günleri mektebe gelmez, çalışmak üzere Moda’daki evinde buluşurduk. Müzik ziyafetine ben de katıldım.*” biçiminde anlatırdı.⁷

Neumark’ın bu piyano şölenleri konusunda ilgi çekici bir anısı vardır: “*Bir dostum olan mühendis Münir Bey, küçük kızının güzel piyano çaldığını söylerdi. Ben de düşüncenin bir babanın, çocuğuna duyduğu hayranlıktan ileri geldiğini düşünürdüm. Bir gün bir tesadüfle hep birlikte Profesör Isaac’lara gittik. Küçük kız, Bayan Isaac’ın piyanosunu görünce hemen başına geçti. Henüz dört yaşında olan, okuma yazma ve nota dahi bilmeyen küçük kızın Mozart ve Bach’dan çalması inanılmazdı.*” (Neumark, 1980, s.106) Küçük kızın adı İdil’di. İdil Biret... İlerleyen yaşlarında Devlet onun Paris’te eğitim alması için özel kanun çıkaracak ve 1971 yılında Devlet Sanatçısı ödülü ile taltif edilecekti. Bu mucize küçük kızın parmakları da Isaac’ların evinin müzik dolu atmosferinde, eşi Getrud’un piyanosunda dolaşmıştı. Keza 1971’de Devlet Sanatçısı olan bir diğer ünlü piyanistimiz Ayşegül Sarıca’nın GetrudIsaac’tan piyano dersleri aldığı birçok yerdeki biyografisinde yazılıdır.

Isaac aynı zamanda büyük bir hayvanseverdi. Özgür, onun vejetaryen olduğu belirtirdi. İ.Ü. Orman Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Muharrem Miraboğlu bir anısında Isaac’ın hayvan sevgisine ait bir anısını özetle şöyle anlatmaktadır: “*Kendisi bizde de muhasebe dersi verirdi. Bir sabah çok üzgün olarak geldi. Sorduğumda, Unkapanı’nda çok zayıf atların çektiği bir arabada, arabacının hayvanları acımasızca kırbaçladığını gördüğünü, bunun üzerine kendisini getiren otomobili durdurup arabacıyı ikaz ettiğini, atların çok zayıf olduğunu, bunu yapmaması gerektiğini söylediğini, arabacının geçimi için onları kırbaçlamak zorunda olduğunu, kendisinin de buna devam ederse atsız kalacağını ve hiç geçinemeyeceğini ve kırbaçlamaya devam ederse Hayvanları Koruma Cemiyetine şikayet edeceğini söylediğini anlattı. Arabacı bunun üzerine kırbaçlamayı kesmiş, ama Isaac hala üzgündü, yine yapar düşüncesindeydi çünkü.. Bizlere İslam dininde de hayvanlara eziyet etmenin yasaklandığını uzun uzadıya anlatmış, yanımızdan ayrıldıktan sonra uzun süre anlattıklarını ibretle değerlendirmiştik.*

6 Bu nedenle 1968 yılında kurulan, ülkemizin ilk İşletme Fakültesi olan İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi fotoğraf galerisinde fakülte kurucuların önünde Alfred Isaac’ın fotoğrafı yer alır. Kurucuların bir kısmı başta Feridun Özgür olmak üzere onun asistanı olmuştur.

7 Prof. Dr. Feridun Özgür ile sohbetlerden. Göksel Yücel

Ahirette de bu üstün sevgisine uygun bir yer edinmiş olmasını dilerim." (Miraboğlu, 1985, s.38) Isaac, Hayvanları Koruma Cemiyetinde Fahri Başkanlığa da getirilmişti.

Asistanı Prof. Dr. Feridun Özgür, onun mesleği titizliğini ise, *"Mektebe her zaman ondan önce gelmek ve ondan sonra çıkmak zorundaydım. Zaten aynı odada büyük bir masayı paylaşırdık. Bir uçta ben, bir uçta o otururdu. Yıl sonlarında dersinin bütün notlarını imha eder, seneye yepyeni biçimde hazırlanmalıyız derdi. Bir kez bir ailevi nedenle bir gün izin istemiştim de, siz asistan olmak istemiyor musunuz deyince, izinden vazgeçmiştim. Nikah törenimde ise tebrik ettikten sonra, Pazartesi'ye görüşürüz demiş, balayına gidememiştim."* gibi örneklerle anlatırdı. Hatta Özgür tebessüm içerisinde, şunları da aktarırdı: *"Öğlenleri yemeğe çıkmaz, evden getirdiği bir böbrek şeklindeki kabın içine koyulmuş yemeğini yerdi. Ben dışarıdan yemek istediğimde, beraber kullandığımız masaya tepsi içinde yemeğim gelince, hangilerini yemem gerektiğini dahi söylerdi."*

Isaac'ın Alman disiplinin en güzel örneklerinden birini yine Özgür anlatırdı. *"Bir Cuma günü, yine birlikte çalışmak üzere evine gitmiştim. Ama aksilik, yanıma kalemimi almayı unutmuşum. Bunu söyleyince, bir dülger (yapıların ağaç işlerini yapan kimse) aletlerini unutarak işe giderse çalışamaz diyerek, o günkü çalışmamızı iptal etmişti."*

Alfred Isaac Kadıköy'deki evinde

(Bu fotoğraf Türkiye'de ilk kez yayınlanmaktadır. Kitaplık, soba ve üzerindeki küçük tencere, kitapların ısıdan korunması için koyulan paravan, dönemin tevazuunu yansıtmaktadır. Kaynak: FrauenIn der Einen Welt, Sonderband 1, Nürnberg, 1990, s.100)

Alfred Isaac'ın ilk eşi Getrud Isaac (kızlık soyadı Rée, 1889- ölümü 1952 sonu veya 1953 başı) kendisi ile birlikte İstanbul'a gelmiştir. Stuttgart'lı bir ailede yetişen Getrud, İstanbul'da geçirilen 15 yılın ardından beraberce, Isaac'ın davet aldığı Universität Göttingen'e döndükten sonra vefat etmiştir. Ölümünden bir süre sonra 1954 yılında Isaac eşinin kızkardeşi Lydia Elisabeth Rée (1894-1972) ile bir evlilik yapmış, bu da Isaac'ın ölümü ile sona ermiştir. Bu ikinci evliliği, hem ilk,

hem de ikinci eşinin yeğeni Marianne Rée şöyle açıklamaktadır: “*Isaac Nürnberg’e döndüğünde hastaydı. Onu orada tek başına bırakmamak için teyzem Lisa (Elisabeth), bu kadar yardımsever ve candan bir insan yalnızlığa terkedilmemeli düşüncesiyle bu evliliği yaptı.*” (Zentrum für..., 1990, s. 109) Nitekim Isaac Türkiye’de iken yeğeni Marianne’nin tahsilini finanse etmişti. Yaşlı baldızı ile yaptığı izdivaç, aynı zamanda ilk karısının da da vasiyeti idi. (Tuna, 195, s.10)

Isaac 9 Haziran 1956 tarihinde Nürnberg’de hayata veda etmiştir. 12 Haziran tarihinde cenazesi Nürnberg Krematoryumunda yakılmış ve külleri Stuttgart’a gönderilmiştir. Küllerin bulunduğu yer ise **bilinmemektedir**.⁸ Adı bugün Nürnberg’de Herpersdorf semtindeki bir caddede yaşamaktadır: **Alfred- Isaac-Straße**

7. Sonuç

Orhan Tuna anılarında Isaac’ın duygusallığı ile şu satırları aktarır: “*Bir gün Atatürk’ün vefatı münasebetiyle Dolmabahçe Sarayı’ndan yapılacak merasime davet edilmiş idik. Beraberce yola çıktık. Yol boyunca merhumun (Isaac) mütemadiyen ve açıkça ağlamakta olduğunu görünce sebebini öğrenmek istedim. Bana ‘Ben vatanından kovulmuş bir insanım, halbuki bu memlekette beni Büyük Önder’in cenaze merasimine davet ediyorlar. Bu benim için büyük bir iltifat ve şereftir.’ ” (Tuna, 1985, 8)*

Bu duygusal, zarif, iyi kalpli insan mesleki alanda ise müthiş bir akademisyendir. Almanya’daki ve Türkiye’deki akademik hayatında yaptığı yayınlar kolay ulaşılamaz bir üretkenliğin sembolüdür. Derslerine ve seminerlerine iş hayatının gösterdiği ilgi, onun devlet ve iş hayatına katkıları ise bugünün tüm akademisyenlerine örnek olmalıdır.

Kaynakça

- Arslan, Ali, **Darülfunun’dan Üniversite’ye Geçiş**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1992
- Çelik, Orhan, Boğaziçi’ne Sığınanların Türkiye’deki İşletme ve Muhasebe Eğitimine Katkıları: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Yıl: 6, Sayı: 21, Ocak 2007, s.35-51
- Ege, Ragıp; Harald Hagemann, The modernisation of the Turkish University after 1933: Thecontributions of refugees from Nazism, **The European Journal of the History of Economic Thought**, 19:6, , December 2012, 944-975
- Evliyagil, Şevket, **Bir Bilim Dalı Olarak “İşletme Ekonomisi”ni Yurdumuza Getiren Değeri ve Büyük Hocalarımız**, Türkiye’de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, İstanbul, 1985, s.55-58
- Güvemli, Oktay, Cumhuriyet’in Muhasebe Düşüncesi – Batılılaşma Sürecinin Üçüncü Evresi (1923-1950), **Muhasebe ve Finans Tarihi Dergisi**, Ocak 2017, Sayı: 12, s.29-54.
- Hirsch, Ernst, **Anılarım: Kayzer Dönemi, Weimer Cumhuriyet, Atatürk Dönemi**, Çeviren: E.Suphi, Tübitak Yayınları, 1997
- Mantel, Peter, **Betriebswirtschaftslehre und Nationalsozialismus**, 2007, Gabler, 2009
- Miraboğlu, Muharrem, **Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac’ın Tabiat Sevgisi Üzerine Bir Anı**, Türkiye’de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, İstanbul, 1985, s.29-30
- Möckelmann, Reiner, **İkinci Vatan Türkiye, Ernst Reuter’in Ankara Yılları**, Çev. Ahmet Arpad, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013
- Neumark, Fritz, **Zuflucht am Bosphorus: Deutsche Gelehrte, Politiker und Künstler in der Emigration: 1933-1953**, : Knecht; 1. Auflage, 1980
- Oluç, Mehmet, İşletme Fakültesinin Kuruluş ve Gelişmesi, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Yıl:1, Sayı 1, Nisan 1972, s.1-14
- Taşdemirci, Ersoy: Atatürk’ün Önderliğinde 1933 Üniversite Reformu, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 5, Kayseri 1994, s.135-153
- Tosun, Kemal, **Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac ile Prof. Dr. Ahmet Ali Özeken’i Anarken**, Türkiye’de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, İstanbul, 1985, s.33-36

⁸ Bu bilgiyi aldığımız, Friedrich-Alexander-UniversitätErlangen-Nürnberg küllerin nerede olduğunun kendilerince bilinmediği belirtilmiştir. Devam eden araştırmalarımızda, Nürnberg Friedshofverwaltung (Mezarlık İdaresi) küllerin Stuttgart’a gönderildiğini tarafımıza söylemiş, Stuttgart Friedshofverwaltung ise esas olarak Hristiyan kökenlilerle ilgili olduğu için Yahudi kökenli kişilerin kayıtlarının kendilerinde bulunmadığını ifade etmiştir. Alman yasalarına göre küller kesinlikle vefat edenin yakınlarına verilmemekte, otuz yıl süre ile gömülme, süreyi uzatma talebi olmadığı takdirde izi kalmamaktadır.

Tuna, Orhan, **Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac: Şahsiyeti ve İlmi Hüviyeti**, Türkiye’de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, İstanbul, 1985, s.7-13

Üsdiken, Behlül; Mehmet Erçek, Türkiye’de İş Dünyası İçin İlk “İşletme” Dergisi: İşletme – İşletme Ekonomisi ve Organizasyon Mecmuası, **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 2009, Cilt: 9, Sayı:1, s.53-90.

Widman, Horst, **Exil und Bildunghilfe**, Die Deutschsprachige Akademische Emigration in die Türkei nach 1933, Bern, Frankfurt/M, 1973. Çevirenler: Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, Atatürk ve Üniversite Reformu, Almanca Konuşulan Ülkelerden 1933 Yılından Sonra Türkiye’ye Gelen Öğretim Üyeleri, Yaşamöyküleri - Çalışmaları – Etkileri, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, 1981
Zentrum für Interkulturelle Frauen Alltags for schung und Internationalen Austausch, **Frauen In Der Einen Welt, Sonderband 1**, Nürnberg 1990, s.99-109

